

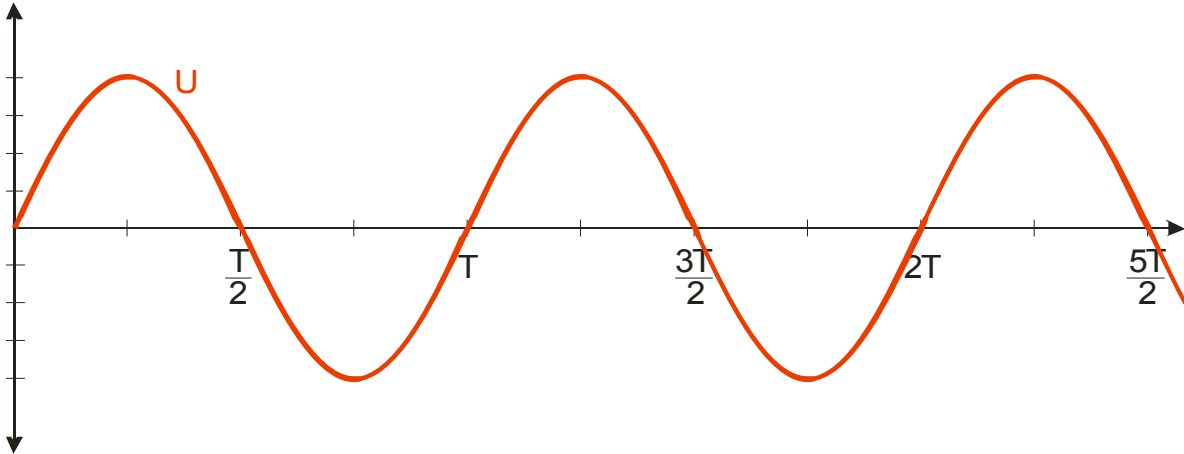
4.6.1 Střídavý proud

Předpoklady: 4509

Střídavý proud vzniká:

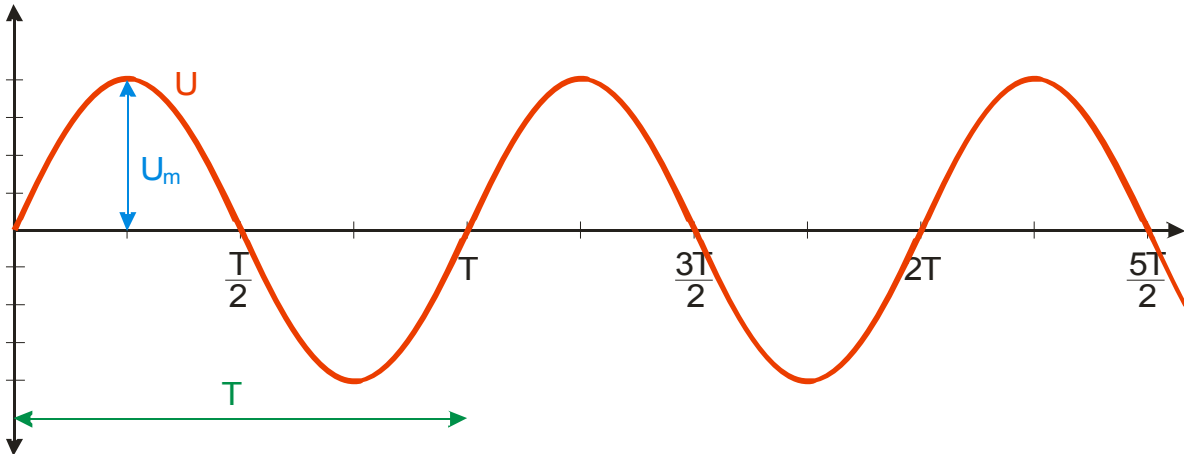
- cívka se otáčí v magnetickém poli
- magnet se otáčí v blízkosti cívky

Vzniklé napětí se v čase mění stejně jako funkce sinus:

Které hodnoty průběh napětí charakterizují?

- $U_m = 325 \text{ V}$ maximální hodnota napětí
- $U_e = U = 230 \text{ V}$ efektivní hodnota (používá se podstatně častěji, co přesně znamená si řekneme později)
- $f = 50 \text{ Hz}$ frekvence $\Rightarrow T = 0,02 \text{ s}$

Hodnoty napětí i proudu se každou chvílí mění $\Rightarrow$ rozlišujeme:

- malá písmena u nebo i znamenají okamžitou hodnotu
- velká písmena jako U nebo I znamenají hodnoty, které se s časem nemění (maximální hodnoty nebo hodnoty efektivní)

Okamžitá hodnota napětí je určena vztahem: $u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$

($\omega = 2\pi f$ $f = 50 \text{ Hz}$)

Př. 1: najdi vztah pro okamžitou hodnotu proudu, pokud pro ni platí vztah $i = \frac{u}{R}$.

Pokud je okamžitá hodnota proudu v každém okamžiku přímo úměrná okamžité hodnotě napětí, musí se proud stejně jako napětí v čase měnit jako funkci sinus $\Rightarrow$

$$i = I_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$$

Pro hodnotu I_m zřejmě platí $I_m = \frac{U_m}{R}$.

Př. 2: Předpokládej, že v čase $t=0$ s je okamžitá hodnota střídavého napětí v zásuvce rovna 0 V. V jakých časech bude okamžitá hodnota napětí v zásuvce opět nulová? Kdy bude napětí dosahovat nejvyšší kladné hodnoty 325 V?

Napětí v zásuvce se mění s frekvencí 50 Hz, tedy s periodou 0,02 s $\Rightarrow$ za 0,02 s napětí opíše jednu celou vlnovku. Nulové hodnoty napětí dosáhne vždy po polovině periody, tedy po 0,01 s.

Nulové napětí v zásuvce bude v časech: 0,00 s; 0,01 s; 0,02 s; 0,03 s; ....

Maximální kladné hodnoty dosáhne sinusoida po čtvrtině periody, tedy po 0,005 s od začátku. Na zopakování této hodnoty pak musíme čekat celou periodu 0,02 s.

Maximální kladná hodnota napětí bude v zásuvce v časech: 0,005 s; 0,025 s; 0,045 s; ....

Př. 3: Urči okamžitou hodnotu elektrického napětí v zásuvce v čase:

a) $t=0,001$ s

b) $t=0,019$ s

c) $t=1,526$ s

Získané výsledky porovnej s grafem.

Ve všech případech stačí dosadit do vztahu pro okamžitou hodnotu napětí:

a) $t=0,001$ s

$$u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t) = 325 \cdot \sin(2 \cdot \pi \cdot 50 \cdot 0,001) \text{ V} = 100 \text{ V}$$

tento čas odpovídá začátku periody $\Rightarrow$ hodnota napětí by měla být kladná, blíže nule než 325 V

b) $t=0,019$ s

$$u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t) = 325 \cdot \sin(2 \cdot \pi \cdot 50 \cdot 0,019) \text{ V} = -100 \text{ V}$$

tento čas odpovídá okamžiku před koncem periody $\Rightarrow$ hodnota napětí by měla být záporná, blíže nule než -325 V, stejná absolutní hodnota jako v bodě a)

c) $t=1,526$ s

$$u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t) = 325 \cdot \sin(2 \cdot \pi \cdot 50 \cdot 1,526) \text{ V} = 309 \text{ V}$$

perioda je 0,02 s $\Rightarrow$ v čase $t=1,52$ s začíná další perioda $\Rightarrow$ z této periody uplyne do času $t=1,526$ s pouze 0,006 s, tedy o něco více než čtvrtina periody $\Rightarrow$ napětí bude kladné blízké maximální hodnotě

Pedagogická poznámka: Nechte studenty spočítat bod a) a pak je nechte, aby svůj výsledek porovnali s grafem. Většinu studentů na první pokus vyjde 1,78 V, což je samozřejmě příliš málo. Studenti si totiž neuvědomí, že úhel, který dosazují do sinu je uveden v radiánech a tudíž musí přepnout na kalkulačce mód z DEG na RAD.

Př. 4: Urči okamžik, ve kterém se okamžitá hodnota napětí v zásuvce rovná 230 V.

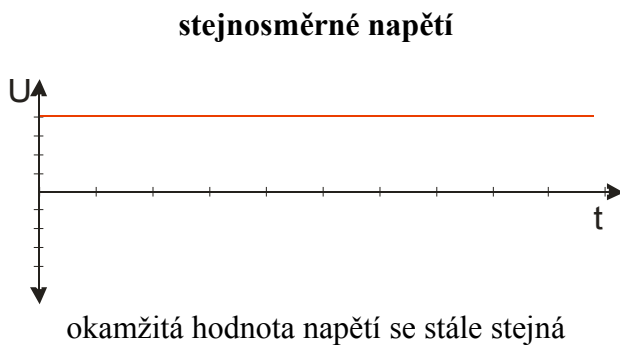
Dosadíme do vztahu $u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$

$$\sin(\omega \cdot t) = \frac{u}{U_m} = \frac{230}{325} \Rightarrow \omega \cdot t = 0,79 \text{ rad}$$

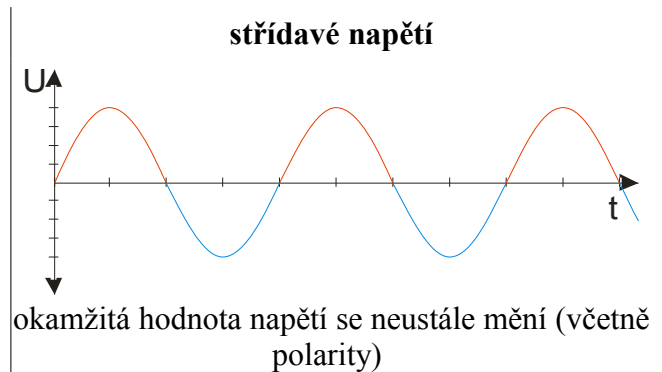
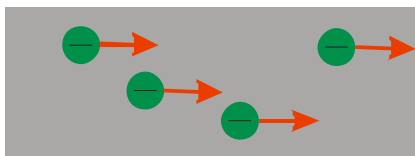
$$2 \cdot \pi \cdot f \cdot t = 0,79 \text{ rad} \Rightarrow t = \frac{0,79}{2 \cdot \pi \cdot f} = \frac{0,79}{2 \cdot \pi \cdot 50} \text{ s} = 0,0025 \text{ s}$$

Tento okamžik není jediný. Hodnota 230 V se bude opakovat po uplynutí každé další periody (tedy vždy po 0,02 s) a pak také ještě v úvodní periodě v čase 0,0075 s.

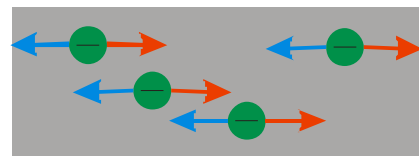
Porovnání stejnosměrného a střídavého proudu

polarita napětí se stále stejná $\Rightarrow$ na elektrony působí elektrická síla stejným směrem $\Rightarrow$ elektrony se pohybují stále stejným směrem

polarita napětí se mění $\Rightarrow$ na elektrony působí elektrická síla dvěma navzájem opačnými směry $\Rightarrow$ elektrony se pohybují půl periody jedním směrem a druhou polovinu periody druhým směrem

Protože zdroj střídavého napětí je něco podstatně odlišného od zdroje stejnosměrného napětí, má i

jinou značku: nebo .

Střídavé napětí je proměnné napětí s harmonickým průběhem (průběh ve tvaru funkce sinus) $\Rightarrow$ proměnné napětí s jiným časovým průběhem nepovažujeme za střídavé

Grafy střídavého napětí se velmi podobají grafům časové závislosti výchylky kyvadla na čase $\Rightarrow$ střídavé napětí je příkladem harmonického elektrického kmitání

Střídavé napětí nevzniká pouze v alternátorech (cívky, které se otáčejí v magnetickém poli), ale i ve speciálních obvodech (oscilátorech), které většinou vyrábějí střídavé napětí daleko vyšších frekvencí (až desítky GHz používané v satelitním vysílání).

Př. 5: Sestav vztah pro okamžitou hodnotu:

- a) střídavého napětí s amplitudou 15 V a frekvencí 50 Hz
- b) střídavého napětí s amplitudou 0,1 V a frekvencí 98 MHz
- c) stejnosměrného napětí 4,5 V

stačí dosadit do vztahu $u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t)$

a) $U_m = 15 \text{ V}$, $f = 50 \text{ Hz}$ $\Rightarrow$
 $u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t) = 15 \cdot \sin(2 \cdot \pi \cdot 50 \cdot t) \text{ V} = 15 \cdot \sin(100 \cdot \pi \cdot t) \text{ V}$

b) $U_m = 0,1 \text{ V}$, $f = 98 \cdot 10^6 \text{ Hz}$ $\Rightarrow$
 $u = U_m \cdot \sin(\omega \cdot t) = 0,1 \cdot \sin(2 \cdot \pi \cdot 98 \cdot 10^6 \cdot t) \text{ V} = 0,1 \cdot \sin(196 \cdot 10^6 \cdot \pi \cdot t) \text{ V}$

c) $U_m = 4,5 \text{ V}$, $f = 0 \text{ Hz}$ $\Rightarrow$ $u = 4,5 \text{ V}$

Shrnutí: Střídavé napětí je napětí, které se v čase mění jako funkce sinus.